

EXPOSICIÓ

TERRA MARCADA

5 ANYS D'EXHUMACIONS I MEMÒRIA A CASTELLÓ

Aquest projecte expositiu acosta l'espectador a la realitat de la repressió franquista viscuda a Castelló. A través del cementeri com a espai de memòria es realitza un recorregut per la història del lloc, es posa en valor la memòria de les víctimes de la repressió que hi van ser assassinades i soterrades, i es realitza una aproximació als cinc anys d'exhumacions científiques dutes a terme per a la identificació de les víctimes.

L'exposició té diferents vessants, que responen als àmbits de recerca i actuació dels autors. D'una banda, la vessant històrica (el cementeri com a lloc de memòria i la repressió franquista a Castelló), de l'altra, la vessant científica i tècnica (que explica els processos d'excavació, d'exhumació, els estudis antropològics de les restes en laboratori i els estudis genètics amb la presa d'ADN als familiars, i per últim, un àmbit artístic que, mitjançant les fotografies i el dibuix, intenta transmetre al públic una recreació històrica i, també, incidir en els aspectes simbòlics i emocionals tan importants per a les famílies.

Autors

- **Eloy Ariza** (Granada, 1994). Titulat com a Tècnic Superior de Fotografia per l'Escola d'Art de Granada en 2016. Treballa com a documentalista amb l'Associació Científica ArqueoAntro des de 2017, encarregant-se de la documentació d'entrevistes a víctimes de la Guerra Civil i el Franquisme, del procés d'excavació, i del registre gràfic dels materials apareguts durant les excavacions.

Ha adquirit experiència arqueològica a través de la realització del "Curs d'Arqueologia i Antropologia Forense en el Front de Llevant".

- **Juan Luis Porcar**. Historiador, investigador de la Guerra Civil i la repressió franquista a Castelló, i en altres àmbits de la memòria històrica, com ara els espais de memòria. Membre del GRMHC, ha participat en diversos projectes, activitats culturals, jornades, etc., al voltant de la memòria històrica, a més de tenir diverses publicacions (articles, llibres...) sobre el tema de la repressió franquista.

- **Gema López**. Biòloga especialitzada en antropologia forense i il·lustradora. És membre de l'Associació Científica ArqueoAntro, col·labora amb entitats memorialistes, com l'ARMH, en diferents projectes i exhumacions a Astúries. Ha participat en diverses publicacions i projectes artístics relacionats amb la memòria democràtica en els últims anys.

Institucions implicades

Aquest projecte ha estat finançat per l'Ajuntament de Castelló, amb la col·laboració del GRMH de Castelló i l'Associació Científica ArqueoAntro.

Contingut i ordre de muntatge

A continuació, s'exposen els diferents elements de l'exposició amb l'ordre establert per al seu muntatge i presentació. En cada cas, s'especifica la quantitat i les mesures de cada element.

Panell 1. El cementeri com a espai de memòria (Forex, mesures 100 x 120 cm.)

S'hi expliquen aspectes generals i històrics del cementeri, i es recuperen fotografies històriques que ens mostren com aquest indret és un espai de memòria.

Panell 2. Víctimes de repressió franquista. (Forex, mesures 100 x 120 cm.)

S'hi parla de les víctimes, qui eren i d'on procedien. Aquest panell explica com funcionava la repressió institucionalitzada durant el franquisme a través dels judicis sumaríssims, i mostra el recorregut de les víctimes fins al seu assassinat i soterrament en el cementeri. Es recuperen moments que humanitzen aquesta barbàrie, com ara una carta de comiat d'una de les víctimes, i també, alguns extractes dels processos sumaríssims, on quedava constància de la condemna a mort.

Panel 3. La injustícia davall de la terra. (Forex, mesures 100 x 120 cm.)

Aquest panell presenta la zona del cementeri on es distribueixen les fosses comunes i s'hi exposen les intervencions realitzades fins ara pels diferents equips i les víctimes recuperades. S'hi observa una fotografia del registre del cementeri, gràcies al qual es poden situar les diferents víctimes enterrades en les fosses del cementeri civil.

LA INJUSTÍCIA BAIX DE LA TERRA

Les campanyes d'exhumacions de víctimes de la Guerra Civil al cementeri de Castelló es van iniciar el 2018 seguint els projectes impulsats pel Grup per la Memòria de la Memòria Històrica de Castelló (GMHC) que va reunir després dels derrocs les forces al respecte, amb el suport i promoció de l'Ajuntament de Castelló i posteriorment de la Generalitat Valenciana i la Diputació de Castelló.

Des 971 representants del franquisme que es van soterrar al cementeri de Castelló, en total de 342 que van resultar a conseqüència d'un procediment judicial militar, 78 van morir a la presó de Castelló o a l'Hospital Provincial en un de molts dels que corresponien a 10 casos corresponents a diferents categories de represió franquista.

El GMHC va elaborar diferents estudis i informes sobre les restes començant a la recuperació d'informació amb les intervencions i posteriorment de Josep Lluís Forner amb relació a la identificació i localització de les víctimes i els restes de Guerra Civil a través de les seues dades i les fosses del cementeri civil. Entre altres documentació consultada destaca el llibre d'enterraments del cementeri on està inclòs el nom de la persona enterrada i el seu posició d'enterrament i llibres de premsa associats per haver realitzat certes representacions. La exposició al llibre de defuncions del Registre Civil de Castelló ens dona a més dades sobre la causa de la mort, que podrien ser de diferents tipus: "herència militar", "herència franquista" o "herència produïda per presó franquista". Altres fonts consultades han sigut els expedients penals, els procediments militars sumariats i la Casca Civil.

El catàleg com a moment inicial va servir per a les dades de 338 representants, dels quals 21 van ser exhumats pels seus familiars en intervencions no qualificades militars i la resta dels 317 el 20 de gener de 2022 s'han realitzat 274 exhumacions qualificades amb un total de dades identificatives generals que corresponen a diferents casos amb més possibilitats de ser d'èxul, sobre un total de 73 víctimes generals franquistes. Entre aquestes, les víctimes que es van soterrar a la part civil del cementeri no es poden recuperar ja que, però, ara després de la majoria van ser recuperats a través.

El Registre del Cementeri Civil de Castelló

2018	Restes de víctimes estimades: 13
	Fil·les 1, 4 i 11
	Equip Arquitecte
2019	Restes de víctimes estimades: 18
	Fil·les 4, 6, 9 i 12
	Equip Arquitecte
2020	Restes de víctimes estimades: 18
	Fil·les 1 i 3
	Equip Daktar
2020	Restes de víctimes estimades: 60
	Fil·les 2, 4, 5 i 8
	Equip Arquitecte
2021	Restes de víctimes estimades: 46
	Fil·les 4 i 11
	Equip Arquitecte
2022	Restes de víctimes estimades: 61
	Fil·les 1, 5, 8 i 14
	Equip Arquitecte

Panel 4. Desenterrar la veritat. (Forex, mesures 100 x 120 cm.)

S'hi tracta d'una aproximació al treball científic que es desenvolupa durant el procés de recuperació de les víctimes. S'hi explica, a grans trets, com es realitzen l'excavació, la documentació, l'exhumació i el treball de laboratori per part dels diferents professionals que integren l'equip. Així també, s'hi posa en valor l'acte de reparació i de difusió que implica l'obertura d'aquestes fosses, on la veritat surt de la terra: la continuació del procés de dol per a les famílies de les víctimes, la reparació col·lectiva a través de les visites a les fosses i la difusió d'aquesta veritat que havia estat enterrada fins avui.

DESENTERRAR LA VERITAT

Des de l'any 2009, s'han realitzat excavacions de fosses comunes per a la localització i identificació de les víctimes de la Guerra Civil i el franquisme amb metodologia científica i rigor multidisciplinari. Encara que la part més visible de la tasca és la excavació, el treball és un procés complex, en el qual intervenen professionals de diferents àrees, com ara la arqueologia, la història, la medicina, la psicologia, la antropologia, la genètica, la química i la biologia. L'objectiu és obtenir informació sobre la vida de cada víctima.

Excavació.
En l'excavació s'ha de garantir el respecte de les restes i s'ha de garantir la integritat de la informació que es genera durant el procés. Per això, cal seguir els protocols de l'arqueologia i l'antropologia forense, així com les directrius de la Comissió de l'Identificació de les víctimes de la Guerra Civil.

Documentació.
Després de l'excavació, es realitza una presa de dades sobre el tipus d'enterrament, les condicions arqueològiques i l'estat de conservació. Les dades s'organitzen i s'entreguen a l'equip d'identificació i s'ajuda a la identificació i a l'aportació d'informació sobre la causa de mort.

Exhumació.
Les restes s'extreuen de cada fossa amb un mètode científic, seguint els protocols establerts. Les restes són empaquetades i s'envien a un laboratori forense de camp per a ser analitzades i identificades.

Estudi antropològic i genètic.
En aquest estudi, les comparacions genètiques són les eines de les famílies i de les restes de les víctimes, al laboratori s'extreuen les mostres d'ADN nuclear i mitocondrial de les restes, amb un mètode científic, sense cap risc i seguint els protocols establerts. Aquests resultats són comparats amb el mètode de la família de les víctimes i s'obtenen un resultat que, amb un nivell de precisió, permet la identificació de les víctimes i ajudar a establir els llaços.

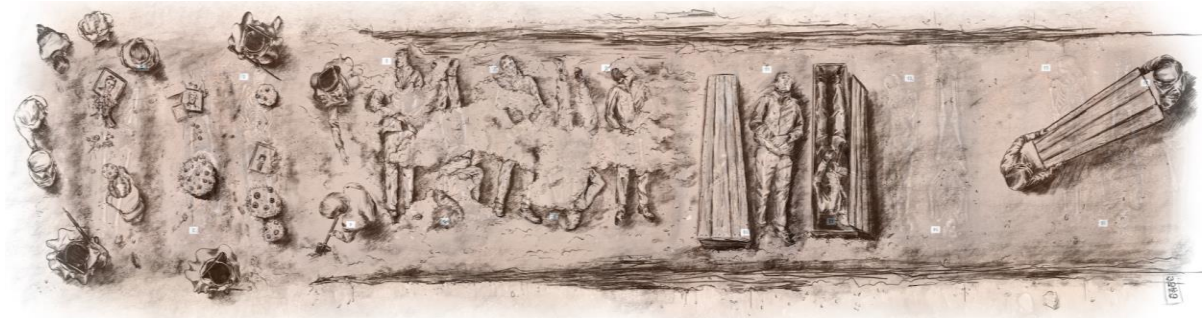
Les exhumacions al cementeri de Castelló i les exhumacions recuperades són la veritat que s'ha de recuperar i difondre. És una tasca que requereix un treball multidisciplinari i un treball col·lectiu. És una tasca que requereix un treball científic i un treball humà. És una tasca que requereix un treball de reparació i de difusió. És una tasca que requereix un treball de memòria i de respecte. És una tasca que requereix un treball de veritat i de justícia.

Primer grup de fotografies. (12 fotografies de 25 x 40 cm. impreses en forex). Proposta de muntatge.

Lona il·lustració. (200 x 50 cm.).

La il·lustració s'ha realitzat prenent com a base la fotografia zenital de la Fila 14, elaborada per Eloy Ariza. Es tracta d'una representació de la manera com es devien desenvolupar els enterraments de les víctimes en les dates d'afusellament. A l'esquerra es poden observar víctimes ja enterrades, amb presència de familiars, que només hi podien accedir quan els cossos ja estaven enterrats i sota la presència de la guàrdia civil. L'autora ha inclòs centres i rams de flors, i també fotografies, per tal d'intentar preservar d'alguna manera un homenatge que, molt probablement, no pogueren fer les famílies. El pla següent mostra cossos de víctimes quan son enterrades. A continuació, hi ha un altre grup de víctimes que acaben de ser dipositades a la fossa, algunes d'elles en caixa, ja que el registre arqueològic de les exhumacions ha permès confirmar que així es realitzaven alguns enterraments. Aquesta il·lustració interpreta un moment que no va ser fotografiat i que ha pogut ser reconstruït gràcies a la transmissió de la memòria a través de les famílies d'aquestes víctimes, a la investigació documental i als treballs d'excavació i exhumació realitzats en els últims anys.

Lona Fila 14. (400 x 50 cm.)

Fotografia zenital de la Fila 14 del Cementeri Civil de Castelló. En aquesta imatge es pot observar la disposició de les víctimes. Com en la majoria de files, els cossos són col·locats de manera que s'aprofita al màxim l'espai de la rasa; s'hi col·loca un cos al costat de l'altre alternant cap, peus, cap peus. Moltes d'aquestes persones van ser enterrades en un taüt; ho podem deduir, abans de trobar les restes de fusta o claus, per la posició en què es troben.

També es pot observar la separació més gran que hi ha entre grups de víctimes; aquest espai correspon a la separació entre cada “saca”. Una “saca” és el grup de persones que era tret de la presó i conduït, en aquest cas al riu Sec, per a ser assassinada. A la fila 14 hi ha documentades 8 “saques”:

05/10/1942 (Una víctima)
 31/10/1942 (Seis víctimes)
 26/11/1942 (Tres víctimes)

27/10/1942 (Dos víctimes)
 12/11/1942 (Dos víctimes)
 04/12/1942 (Cinco víctimes)

Segon grup de fotografies. (12 fotografies de 25 x 40 cm. impreses en forex). Proposta de muntatge

Lona reparació-llistat víctimes. (230 x 50 cm)

Per acabar l'exposició realitzem un homenatge a la memòria de totes les víctimes, amb el llistat que mostra tots els noms i cognoms d'aquelles persones que es va intentar, sense èxit, esborrar de la història i que avui formen part de la nostra memòria col·lectiva.

